

BANKLARDA BUXGALTERIYA HISOBI O'ZGACHALIKLARI

Nukus Innovatsion Instituti assistant o'qituvchisi

Yuldasheva Mexrunisa

Annotatsiya: Maqolada tijorat banklarida buxgalteriya hisobini ishlab chiqishning maqsad va vazifalariga to'xtalib o'tilgan bo'lib, bunda asosan hisobotni ishlab chiqishga asos bo'luvchi asosiy hujjatlar haqida ham ma'lumotlar berilgan. Bundan tashqari banklarda buxgalteriya hisobining ahamiyati va uning boshqa tarmoqlar bilan o'xshashligi va o'zgachaliklari keltirilgan.

Kalit so'zi: Bankning operatsion ish kuni, ikki yoqlama yozuv, debet, kredit, buxgalteriya ma'lumotlari, foydalanuvchilar, bank egalari, bank hissadorlari, nazorat idoralari, xo'jalik operatsiyalari, dastlabki hujjatlar, buxgalteriya hisobining tamoyillari, uzluksizlik, hisoblash tamoyili.

“Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi O'zbekiston Respublikasi Qonuniga asosan, bank-tijorat tashkiloti bo'lib, bank faoliyati deb hisoblanadigan quyidagi faoliyat turlari majmuini amalga oshiradigan yuridik shaxsdir: – yuridik va jismoniy shaxslardan omonatlar qabul qilish hamda qabul qilingan mablag'lardan tavakkal qilib kredit berish yoki investitsiyalash uchun foydalanish; – to'lovlarni amalga oshirish. Banklar o'z faoliyatida ko'plab operatsiyalarni bajaradi. Banklar tomonidan bajariladigan operatsiyalar “Banklar va bank faoliyati to'g'risida”gi qonunda batafsil ko'rsatib berilgan.

O'zbekiston Respublikasining «Buxgalteriya hisobi to'g'risida»gi Qonuniga muvofiq, buxgalteriya hisobining asosiy maqsadi foydalanuvchilarni o'z vaqtida to'g'ri hamda aniq moliyaviy va boshqa buxgalteriya axborotlari bilan ta'minlash bo'lib hisoblanadi. Shundan kelib chiqib, banklarda buxgalteriya hisobi tashkil qilishdan maqsad hisob-kitob, kassa, valyuta, qimmatli qog'ozlar bilan, lizing, faktoring, trast, kredit hamda boshqa bank operatsiyalari va xizmatlarni to'g'ri bajarish hamda ularni buxgalteriya hisobi va hisobotida o'z vaqtida va aniq aks ettirish hamda shu asosda bank aktivlari, majburiyatlari, kapitali, daromadlari va xarajatlari, moliyaviy faoliyati natijalarining holati haqidagi ishonchli ma'lumotlar to'plashdir. Banklarda buxgalteriya hisobining yuritilishi, buxgalteriya ishining to'g'ri tashkil etilishi va nazoratning aniq olib borilishi orqali bankning mavjud va bo'lg'usi investorlar, kreditorlar, hukumat muassasalari, vazirliklar, idoralar, jamoatchilik va boshqa manfaatdor foydalanuvchilar, shuningdek, bank rahbariyati va xodimlari uchun bank faoliyatiga haqqoniy baho berish imkonini yaratadigan aniq va foydali axborot olishni ta'minlaydi.

Ma'lumki, buxgalteriya hisobi xo'jalik subyektlari va ularning faoliyati to'g'risidagi moliyaviy axborot tizimidir. Shu bilan birga buxgalteriya hisobi moliyaviy axborotlarni aniqlash, rasmiylashtirish va tekshirish hamda o'tkazish

jarayoni ham bo'lib hisoblanadi. Iqtisodiyotda faoliyat yurituvchi xo'jalik subyektlari bir-biri bilan o'zaro hisob-kitoblarni aynan tijorat banklari orqali amalga oshiradilar. Bu operatsiyalar korxonalar buxgalteriyasi bilan birga bank buxgalteriya hisobida ham o'z ifodasini topadi. Banklar mijozlarga xizmat ko'rsatish jarayonida asosiy vosita, nomoddiy aktivlar, kam baholi va tez eskiruvchi materiallar xarid qiladi, ularning harakatini hisobga oladi, xarajat qiladi va faoliyati natijasida daromad ko'radi. Tijorat banklarining asosiy maqsadi bo'lgan foyda ko'rishga harakat qiladi. Bu operatsiyalarning barchasi bank buxgalteriyasida hisobga olib boriladi.

Korxonalar va bank buxgalteriya hisobini olib borishda aktiv, passiv hamda aralash xarakterdagi aktiv-passiv hisobvaraqlar ishlatiladi, operatsiyalarni buxgalteriya hisobida aks ettirishda "debet", "kredit" va "saldo" kabi terminlardan keng foydalaniladi. Barcha operatsiyalar ikki yoqlama yozuv asosida olib boriladi, Bosh va Yordamchi kitob registrlarida buxgalteriya ma'lumotlari yuritiladi va umumlashtiriladi. Moliyaviy hisobot davriga bir xil moliyaviy hisobotlar tayyorlanadi va belgilangan muddatgacha matbuotda e'lon qilinishi shart bo'lib hisoblanadi. Banklarda buxgalteriya ishini tashkil etish asoslari korxonalar buxgalteriya hisobiga o'xshash bo'lsada, ba'zi bir o'ziga xos xususiyatlari ham mavjud. Chunki banklar yuzlab, ba'zan minglab mijozlar bilan shartnomaviy munosabatlar o'rnatgan bo'lib, bir kunda mijozlarining va bankning o'z majburiyatlari bo'yicha ko'plab operatsiyalarni bajaradi, xizmatlar ko'rsatadi. Banklar iqtisodiyotning har xil sohalariga qarashli turli mulkchilik shaklidagi korxonalar va tashkilotlar, shuningdek, yakka tadbirkorlar, dehqon-fermer xo'jaliklari hamda aholi bilan munosabatda bo'ladi. Bu munosabatlar bo'yicha buxgalteriya hisobi yuritilib, bajarilgan operatsiyalarning to'g'riligi, ularning o'z vaqtida yakunlanganligini nazorat qilish uchun, korxonalardan farqli ravishda banklar buxgalteriya hisobining turli registrlari bilan bir qatorda har kuni balans tuzadilar. Banklarda buxgalteriya hisobini yuritishning metodologik asoslari quyidagilar hisoblanadi: a) xo'jalik faoliyati haqidagi ma'lumotlarni dastlabki hujjatlarda aks ettirish; b) xo'jalik operatsiyalarini, bank mulkini puldagi ifodasini belgilash; v) barcha operatsiyalarni ikki yoqlama yozuv asosida guruhlashtirish, bunda yozuvlarni hisobvaraqlar rejasidagi hisobvaraqlar asosida olib borish; g) hisob-kitob, kredit, kassa, valyuta va boshqa operatsiyalar yakunida ma'lum sanaga bank faoliyatiga tavsif berish, ya'ni bank balansini tuzish.

Tijorat banklari O'zbekiston Respublikasi qonunchiligi mulkchilikning qaysi shakliga taalluqli bo'lishdan qat'iy nazar, ular tomonidan yuritiladigan buxgalteriya hisobi Markaziy bank va Moliya Vazirligi tomonidan chiqarilgan ko'rsatmalar va yo'riqnomalarda belgilab berilgan talab darajasida bo'lish kerak.

Tijorat banklari O‘zbekiston Respublikasi qonunchiligi mulkchilikning qaysi shakliga taalluqli bo‘lishdan qat’iy nazar, ular tomonidan yuritiladigan buxgalteriya hisobi Markaziy bank va Moliya Vazirligi tomonidan chiqarilgan ko‘rsatmalar va yo‘riqnomalarda belgilab berilgan talab darajasida bo‘lish kerak. 22 Ayni paytda bu yo‘riqnomalar o‘z vaqtida bank fi liallariga yetkazilmog‘i, shu bilan birga mahalliy idoralar, soliq nazorati idoralari bilan muvofi qlashtirilgan bo‘lishi lozim. Chunki bank buxgalteriya hisobi ma’lumotlaridan foydalanish doirasi juda kengdir. Xususan, buxgalteriya hisobi va shu asosda tuziladigan bankning moliyaviy hisobotlari, uning ma’lumotlari Davlat tartibga solish idoralari, jumladan, Markaziy bank, Moliya Vazirligi, Davlat Soliq Qo‘mitasi uchun tijorat banklarining moliyaviy ahvoli, pul muomalasining holati, iqtisodiyotdagi naqd pulsiz hisob-kitoblar holatini o‘rganish uchun o‘ta muhimdir. Banklarda buxgalteriya hisobini tashkil etishda hisob ishlari hajmini aniqlab olish, buxgalteriya xodimlari sonini, ular o‘rtasida hisob ishlari taqsimotini, qo‘llaniladigan hisob shaklini, hisob ishlarida qanday hisoblash texnikalari va dasturlardan foydalanishini belgilab olish lozim bo‘ladi

Foydalanilgan adabiyotlar

1.O‘zbekiston Respublikasining “Tijorat banklarida buxgalteriya hisobining hisobvarag‘lar rejasini tasdiqlash to‘g‘risida” gi qonuni 2021y.

2.O'zbekiston Respublikasi Adliya vazirligida 2008 yil 11 iyulda 1834-son bilan ro'yhatga olingan Markaziy bank Boshqaruvining 2008 yil 3 maydagi 11/5-sonli qarori bilan tasdiqlangan. O'zbekiston Respublikasi banklarida buxgalteriya hisobini yuritish va buxgalteriya ishlarini tashkil qilish tartibi to'g'risida yo'riqnama.

3.2020 yil 24 fevraldagi PQ-4611-son “Moliyaviy hisobotning halqaro standartlariga o'tishning qo'shimcha chora-tadbirlari to'g'risida”gi.

4. O‘zbekiston Respublikasining “Buxgalteriya hisobi to‘g‘risida”gi Nizomi (Yangi tahriri) 13-aprel 2016-yil

5.Omonov A.A., Karaliev T.M. Banklarda buxgalteriya hisobi. T., Moliya - Iqtisod 2014 y.,